

Wyrok z dnia 4 sierpnia 2005 r.

II UK 318/04

Wdowa pozostająca w chwili śmierci męża we wspólności majątkowej małżeńskiej ma prawo do renty rodzinnej nawet wtedy, gdy nie miała ustalonego prawa do alimentów z jego strony, skoro miała zagwarantowaną prawnie możliwość korzystania z dochodów męża za jego życia.

Przewodniczący SSN Krystyna Bednarczyk, Sędziowie SN: Beata Gudowska, Maria Tyszel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 4 sierpnia 2005 r. sprawy z wniosku Elżbiety K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w S. o rentę rodzinną, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 31 sierpnia 2004 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Poznaniu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Decyzją z dnia 14 listopada 2001 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w S. odmówił przyznania wnioskodawczyni Elżbiecie K. prawa do renty rodzinnej po mężu Józefie K. z uwagi na to, że do dnia jego śmierci nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej.

Odwolanie wnioskodawczyni od tej decyzji zostało oddalone wyrokiem Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie z dnia 19 listopada 2002 r. [...]. Sąd ustalił, że mąż wnioskodawczyni zmarł 30 sierpnia 2000 r. Małżonkowie zamieszkiwali razem do 1997 r., kiedy to wnioskodawczyni wyprowadziła się ze wspólnego mieszkania. Mąż wnioskodawczyni przeprowadził się do Heleny Z., z którą pozostawał w konkubinacie aż do śmierci. Odwiedzał czasem wnioskodawczynię i przekazywał jej sporadycznie pewne kwoty pieniężne. Oceniając ten stan

faktyczny Sąd uznał, że wnioskodawczyni spełnia określone w art. 70 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) warunki do uzyskania prawa do renty rodzinnej, gdyż w chwili śmierci męża osiągnęła wiek 50 lat. Jednakże przepis art. 70 ust. 3 tej ustawy wyłącza prawo do renty rodzinnej wdowy, która nie pozostawała w chwili śmierci męża we wspólności małżeńskiej, jeżeli nie ma ustalonego prawa do alimentów. Sąd uznał, że pomiędzy wnioskodawczynią, a jej mężem w dniu jego śmierci nie istniała wspólność małżeńska, gdyż nie prowadzili wspólnego gospodarstwa i nie było między nimi wspólnego pożycia. Sam fakt odwiedzin i przekazywanie pewnych kwot pieniężnych nie stanowi o istnieniu wspólności małżeńskiej. Sąd powołał się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1997 r. (OSNAPIUS 1997 nr 23, poz. 477) stwierdzający, że pod pojęciem „wspólności małżeńskiej” niezdefiniowanej w przepisach ustawy należy rozumieć istniejącą między małżonkami więź duchową, fizyczną i gospodarczą. Oznacza to rzeczywisty, a nie tylko formalny, potwierdzony aktem małżeńskim, związek łączący dwoje ludzi, wspólne zamieszkiwanie i prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, wspólne pożycie, wierność i pomoc w działaniu dla dobra założonej przez siebie rodziny. Wspólność małżeńska nie może więc tylko odnosić się do strony ekonomicznej pożycia małżeńskiego. Związek małżeński wnioskodawczyni i jej męża nie spełniał tych kryteriów. Mąż nie dochowywał bowiem żonie wierności żyjąc od paru lat w konkubinacie.

Po rozpoznaniu apelacji wnioskodawczyni od tego wyroku Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 31 sierpnia 2004 r. [...] oddalił apelację. Sąd Apelacyjny uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i podzielił jego pogląd prawny.

Wyrok ten zaskarżyła wnioskodawczyni kasacją i opierając ją na podstawie naruszenia przepisów postępowania - art. 233 k.p.c. - i naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku lub jego zmianę. Uzasadniając zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. wnioskodawczyni podniosła, że stan faktyczny został ustalony wadliwie, gdyż pominięte zostały wynikające z zeznań świadków fakty, iż pomimo braku wierności mąż odwiedzał wnioskodawczynię i czasem u niej zamieszkiwał, łożył na utrzymanie i posiadał swoje rzeczy w miejscu zamieszkania wnioskodawczyni. Natomiast błędna

wykładnia powołanego przepisu prawa materialnego polega na przyjęciu jako podstawy ustania wspólności małżeńskiej niewierności małżonka w sytuacji, gdy pojęcie wspólności małżeńskiej nie zostało zdefiniowane, a orzeczenia Sądu Najwyższego w tej materii są rozbieżne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut błędnej wykładni art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jest uzasadniony. Przepis ten ma brzmienie następujące: małżonka rozwiedziona lub wdowa, która do dnia śmierci męża nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej, ma prawo do renty rodzinnej, jeżeli oprócz spełnienia warunków określonych w ust. 1 lub 2 miała w dniu śmierci męża prawo do alimentów z jego strony ustalone wyrokiem lub ugodą sądową. Pogląd prawny zaprezentowany w zaskarżonym wyroku oparty jest na orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczącym wykładni art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), który zawierał identyczną regulację jak przepis art. 70 ust. 3 obecnie obowiązującej ustawy. Sąd Najwyższy przyjmował, że przez wspólność małżeńską należy rozumieć istnienie rzeczywistego związku, polegającego na zachowaniu więzi fizycznej, uczuciowej i ekonomicznej. Takie stanowisko zostało zaprezentowane w wyroku zacytowanym w uzasadnieniu wyroku Sądu pierwszej instancji, a następnie powtórzone w wyrokach z dnia 20 maja 1997 r., II UKN 122/97 (OSNAPiUS 1998 nr 6, poz. 189) i z dnia 8 stycznia 1999 r., II UKN 320/98 (OSNAPiUS 2000 nr 5, poz. 191).

Jednakże jeszcze pod rządem ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników Sąd Najwyższy odszedł od poprzednio prezentowanego stanowiska i w wyroku z dnia 12 czerwca 2002 r., II UKN 443/01 (OSNP 2004 nr 2, poz. 38), stwierdził, że przepis art. 41 ust. 3 tej ustawy nie uzależnia prawa do renty rodzinnej wdowy pozostającej z mężem w chwili jego śmierci we wspólności majątkowej małżeńskiej (ustawowej lub umownej) od spełnienia warunku pozostawania z nim we wspólnym pożyciu. W następnym wyroku z dnia 25 listopada 2004 r., II UK 17/04 (OSNP 2005 nr 11, poz. 164), wydanym pod rządem nowych przepisów, Sąd Najwyższy stwierdził, że wspólność małżeńska w rozumieniu art. 70 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach ustaje dopiero w wyniku unieważnienia małżeństwa albo orzeczenia rozwodu lub

separacji. Wykładnia tego przepisu w aktualnym orzecznictwie opiera się na przyjęciu, że sformułowanie „wspólność małżeńska” oznacza istnienie określonego stanu prawnego, a nie stanu faktycznego, jak to było przyjmowane w dotychczasowym orzecznictwie. Wynika to z zastrzeżenia istnienia wspólności małżeńskiej „w chwili śmierci męża”, sugerującego stan prawny. W końcowej części przepisu zawarte jest zastrzeżenie istnienia prawa do alimentów ustalonych wyrokiem lub ugodą sądową „w dniu śmierci męża”. Chodzi tu również o stan prawny - prawo do alimentów. Różnica wynika stąd, że uprawomocnienie się wyroku zasądzającego lub uchylającego alimenty następuje w określonym dniu. Natomiast w zakresie uprawnień, które powstają po śmierci ubezpieczonego, przepis używa określenia „w chwili śmierci”, gdyż takim pojęciem operują przepisy prawa spadkowego (art. 922 k.c.). Gdyby przepis warunkował uprawnienia wdowy od faktycznych stosunków między małżonkami, nie używałby takiego sformułowania, gdyż charakter stosunków faktycznych można ocenić na przestrzeni pewnego czasu a nie w danej chwili. W takim przypadku użyte zostałyby określenie „do chwili śmierci męża” lub „przed śmiercią męża”. Tego rodzaju określenie, mające odzwierciedlać stan faktyczny, użyte jest w art. 69 ustawy o emeryturach i rentach dotyczącym renty rodzinnej dla dzieci innych niż własne i przysposobione, w brzmieniu: „zostały przyjęte na wychowanie co najmniej na rok przed śmiercią ubezpieczonego” i jej w art. 71 dotyczącym renty rodzinnej dla rodziców, w brzmieniu: „ubezpieczony bezpośrednio przed śmiercią przyczynił się do ich utrzymania”. W przepisach tych wymagane jest wykazanie określonego stanu faktycznego w okresie poprzedzającym śmierć ubezpieczonego, natomiast dla przyznania renty rodzinnej wdowie wymagane jest istnienie określonego stanu prawnego w chwili jego śmierci.

Termin „wspólność” występuje w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym tylko w regulacji dotyczącej stosunków majątkowych między małżonkami w sensie wspólności ustawowej lub wspólności umownej (art. 31 i 47). W takim przypadku można dokładnie ustalić chwilę powstania wspólności - zawarcia małżeństwa lub umowy majątkowej i chwilę jej ustania - zawarcia umowy o rozdzielności majątkowej, zniesienia wspólności wyrokiem sądu, orzeczenia separacji czy rozwiązania małżeństwa przez rozwód. W powołanych wyżej wyrokach Sąd Najwyższy przeprowadził szczegółowe wywody w zakresie wykładni systemowej i historycznej, która prowadzi do wniosku, że użyte w art. 70 ust. 3 o emeryturach i rentach określenie „wspólność małżeńska” oznacza wspólność majątkową w rozumieniu przepisów Kodeksu rodzinnego i opie-

kuńczego. Nie ma potrzeby powtarzania tych wywodów. Można tylko stwierdzić, że przepisy ustawy o emeryturach i rentach tylko wyjątkowo uzależniają prawo do określonych w niej świadczeń od faktycznej sytuacji osób ubiegających się o nie. Warunki, od których uzależnione jest prawo, z reguły opierają się na generalnych założeniach i nie odnoszą się do sytuacji indywidualnych. Ma to na celu zredukowanie elementu uznaniowości przy przyznawaniu świadczeń. Wyjątki od tej zasady zawarte są w powołanych już przepisach art. 69 i 71 ustawy o emeryturach i rentach. Chodzi tu wyłącznie o sytuację ekonomiczną - „przyjęcie na wychowanie” i „przyczynianie się do utrzymania”. Stosunki osobiste łączące zmarłego z osobami uprawnionymi nie mają żadnego znaczenia dla powstania prawa do świadczeń. Nie ma żadnego racjonalnego powodu uzależniania prawa wdowy do renty po mężu od łączących małżonków stosunków osobistych, skoro renta rodzinna ma rekompensować utratę dochodów. W przypadku małżonków pozostających we wspólności majątkowej prawo do korzystania przez każdego z małżonków z dochodów obojga małżonków wynika z samej instytucji wspólności majątkowej (art. 31 § 2 k.r. i op.) i nie jest ono uzależnione ani od łączących ich uczuć ani od wierności. Śmierć jednego z małżonków pozbawia drugiego małżonka tych dochodów. Inaczej jest w przypadku rozdzielności majątkowej, gdyż wówczas dochody każdego z małżonków są jego majątkiem osobistym (art. 51 k.r. i op.). Dlatego przepis art. 70 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach wyłącza prawo do renty rodzinnej wdowy pozostającej w chwili śmierci męża w rozdzielności majątkowej lub w separacji i nieuprawnionej do alimentów, gdyż nie mogła ona prawnie korzystać z dochodów męża za jego życia. Wyłączenie to nie dotyczy wdowy pozostającej w chwili śmierci męża we wspólności majątkowej małżeńskiej.

Przy zaprezentowanej tu wykładni nie jest wymagane ustalanie faktycznych stosunków łączących wdowę ze zmarłym mężem przed jego śmiercią. W związku z tym nie ma potrzeby ustosunkowania się do zarzutu dokonania wadliwych ustaleń faktycznych w tym zakresie. Ustalenia wymaga natomiast kwestia, czy w chwili śmierci męża wnioskodawczyni pozostawała z nim we wspólności majątkowej ustawowej lub umownej, którą to kwestią nie zajął się Sąd Apelacyjny.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹³ § 1 k.p.c. uchylił skarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Poznaniu do ponownego rozpoznania.

=====